

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ САНАТОРНО-КУРОРТНОГО ГОСПОДАРСТВА ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

TENDENCIES OF RESORT INDUSTRY DEVELOPMENT IN ODESSA REGION

УДК 338.48

<https://doi.org/10.32843/bSES.55-25>

Ярьоменко С.Г.

к.г.н., доцент,
доцент кафедри туристичного
та готельно-ресторанного бізнесу
Одеський національний
економічний університет

Мартінова Н.С.

к.п.н., доцент кафедри туристичного
та готельно-ресторанного бізнесу
Одеський національний
економічний університет

Козловський Р.С.

викладач кафедри туристичного
та готельно-ресторанного бізнесу
Одеський національний
економічний університет

**Iaromenko Sergii, Martynova Natalia,
Kozlovskiy Roman**

Odesa National Economic University

У статті розглянуто основні аспекти санаторно-курортного господарства Одеського регіону, тенденції розвитку, особливості діяльності спеціалізованих закладів розміщування. Основна концентрація спеціалізованих закладів лікувального напрямку розміщена у приморській частині Одеської області. Загальний тренд санаторно-курортного комплексу пов'язаний зі скороченням мережі закладів, що пов'язано з економічними труднощами, залученням необхідних ресурсів для операційної діяльності підприємств, падінням якості надання послуг. Найбільша частка доходів підприємств санаторно-курортного господарства пов'язана з реалізацією путівок. Спостерігається скорочення медичного персоналу, що пов'язане також із закриттям частини закладів санаторно-курортної сфери. Запропоновано активізацію державної та регіональної підтримки цієї сфери, програм із залучення інвесторів, державно-приватного партнерства.

Ключові слова: санаторно-курортне господарство, спеціалізовані засоби розміщування, Одеська область, бальнеологічні ресурси, курорт.

В статье рассмотрены основные аспекты санаторно-курортного хозяйства Одесского региона, тенденции развития, особенности деятельности специализированных учреждений размещения. Основная концентрация специализированных учреждений лечебного направления размещения в приморской части Одесской области. Общий тренд санаторно-курортного комплекса связан с сокращением сети учреждений, что связано с экономическими трудностями, привлечением необходимых ресурсов для операционной деятельности предприятий, падением качества предоставления услуг. Наибольшая доля доходов предприятий санаторно-курортного хозяйства связана с реализацией путевок. Наблюдается сокращение медицинского персонала, что связано также с закрытием части учреждений санаторно-курортной сферы. Предложена активизация государственной и региональной поддержки этой сферы, программ по привлечению инвесторов, государственно-частного партнерства.

Ключевые слова: санаторно-курортное хозяйство, специализированные средства размещения, Одесская область, бальнеологические ресурсы, курорт.

The main aspects of the health and medical economy of the Odessa region, development trends, and features of the activity of specialized accommodation establishments are considered in this article. The main concentration of specialized accommodation establishments is located in the coastal part of Odessa region. During the period 2011–2017, the number of establishments decreased by 40% (spa hotels and holiday centers with treatment), and holiday centers decreased by 85%. The general trend of the health and medical complex is associated with the reduction of the network of institutions, which is associated with economic difficulties, the attraction of the necessary resources for the operational activities of enterprises, the decline in the quality of services. There was a decrease in the number of foreign consumers of health services. Their number decreased by 20 thousand people or 45% (2017 to 2011). Loss of consumers of health and medical sphere leads to a deterioration of their infrastructure, lagging behind in its development of health tourism markets in Europe. The number of Ukrainian citizens decreased by only 5%, but most of them was in holiday centers, the number of which also decreased the most. The largest share of income of spa hotel enterprises is related to the sale of vouchers, which are mainly sent by regional departments of the Ministry of Social Policy of Ukraine. The share of revenues from the provision of services for the sale of rooms for commercial consumers, additional services that may be for outsiders has decreased. There is a reduction in medical staff, which is also associated with the closure of establishments. It is necessary to improve the register of natural resources, estimating of infrastructure, involvement of specialists in product promotion of the health and medical sphere, support and continuous training of medical staff, entry into markets of potential consumers abroad, and development of effective programs of regional development of health and medical sphere of Odessa region, attracting private capital, promoting public-private cooperation in health tourism.

Key words: health and medical economy, specialized accommodation establishments, Odessa region, bальнеологические ресурсы, resort.

Постановка проблеми. Розвиток лікувально-оздоровчого туризму та санаторно-курортного господарства Одеського регіону має тривалий період. Із середини XIX століття узбережжя навколо Одеси, лиманів є курортними місцевостями, а створення курорту Куяльник сприяло активному розвитку санаторно-курортної сфери. Трансформація санаторно-курортного господарства, що має «елітарний» етап до розпаду Російської імперії, радянський період формування державної структури управління, фінансування та розподілу путівок до підприємств санаторно-курортного господарства впливають на діяльність закладів навіть після розпаду СРСР, переходу на ринкові відносини. Перехід на ринкові механізми, скорочення фінансової підтримки закладів, криза санаторно-курортної сфери негативно вплинули на діяльність

підприємств, супутньої інфраструктури, потреби споживачів, їх мотиваційні аспекти відпочинку у закладах санаторно-курортної сфери.

Подальші структурні зміни щодо запобігання негативним тенденціям у санаторно-курортній сфері потребують детального дослідження у фокусі економічних та фінансових проблем закладів, можливостей модернізації матеріально-технічної бази, планування розвитку курортів та курортних місцевостей, пошуку можливостей для виходу на регіональні ринки Європейського туристичного ринку, залучення крупних операторів у сфері лікувального туризму, активного розвитку державно-приватного партнерства та залучення інвестицій за одночасної державної підтримки для зниження ризиків політичного, економічного, правового характеру для інвесторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання теоретизації санаторно-курортного комплексу розглядається в роботах низки українських учених. Н.І. Ведмідь розроблює підходи до типізації закладів санаторно-курортної сфери [1], параметри розвитку закладів за економічними, соціальними та медичними показниками [2], критерії сегментації ринку санаторно-курортних та оздоровчих послуг (географічні, демографічні, соціально-економічні, психографічні, поведінкові) [3], а також пропонує методику сегментації споживачів послуг санаторно-курортного комплексу, що включає критерії сегментування ринку та психографічні типи споживачів (наслідувачі, кар'єристи, гедоністи тощо) [4].

Ключовою розробкою Н.І. Ведмідь є концепція сервісного управління санаторно-курортними підприємствами, метою якої є задоволення потреб споживачів та інтересів персоналу підприємств, налагодження ефективної сервісної діяльності, досягнення економічних та соціальних результатів [4; 5].

Питання вивчення трудових ресурсів, вплив на якість надання послуг санаторно-курортними підприємствами розглядається у роботах Н.В. Нечевої [6; 7].

Тенденції розвитку санаторно-курортної галузі розглядаються у роботах Н.О. Коваленко [8; 9], фінансово-економічних показників галузі – у роботі Г.П. Костенко [10].

Регіональний аспект розвитку санаторно-курортної галузі Одеської області розглядається у роботі Р.В. Кремень, Е.М. Каражия [11], де аналізуються питання проблеми розвитку санаторно-курортного комплексу, серед яких слід назвати застарілу матеріально-технічну базу, недоліки державного регулювання сегменту санаторно-курортного відпочинку та оздоровчого туризму.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз тенденцій розвитку санаторно-курортного комплексу Одеської області, особливості діяльності санаторно-курортних та оздоровчих закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одеський регіон має значний природно-рекреаційний потенціал для розвитку санаторно-курортного

комплексу, лікувально-оздоровчого туризму, лікувально-оздоровчої та спортивної рекреації.

Важливою природно-рекреаційною складовою частиною залишаються комфортні кліматичні умови з тривалістю сонячного сяйва від 2 120 годин на півночі області до 2 339 годин на півдні, у теплий період року – близько 1 678 годин на Чорноморському узбережжі [12].

Санаторно-курортний комплекс регіону складається з трьох курортно-рекреаційних районів, а саме Одеського, Білгород-Дністровського та Татарбунарського. Головними природно-рекреаційними ресурсами цих районів є пляжні у комплексі з комфортними кліматичними умовами у період літньої рекреації, а також розміщення на узбережжі Чорного моря (табл. 1).

Мережа закладів санаторно-курортної сфери Одеського регіону має загальну тенденцію до скорочення їх кількості (рис. 1). Так, порівняно з 1990 роком кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням скоротилась майже на 40% (43 заклади у 1990 році, 27 закладів у 2017 році), санаторіїв-профілакторіїв – майже на 85% (19 закладів у 1990 році, 3 заклади у 2017 році), будинків та пансіонатів відпочинку – на 60% (15 закладів у 1990 році, 6 – у 2017 році) [23].

Такі зміни відбулись, на думку В.В. Гуменюка, через скорочення державного фінансування закладів санаторно-курортної сфери в умовах конкурентного ринкового середовища, зниження фінансового потенціалу профспілкових організацій в оздоровленні працівників, приватизаційних процесів, проблем самофінансування відтворення ресурсно-майнового потенціалу підприємств, диференціації добробуту різних верств населення та вікових груп, уповільнення соціальних гарантій держави щодо оздоровлення відповідно до наявних потреб споживачів [14].

Н.О. Коваленко зазначає, що причинами скорочення мережі закладів санаторно-курортної сфери також є неефективне управління, фінансування за залишковим принципом, перехід із державного до відомчого управління [9].

Таблиця 1

Пляжні ресурси Одеської області

Курортні райони, адміністративні одиниці	Загальна довжина берега, км	Довжина пляжів, км			Береги іншого призначення, км
		придатні для рекреації	вибірково придатні	непридатні	
Лиманський район	52	30	4	15	3
Одеса	44	35	–	–	9
Овідіопольський район	28	18	3	5	2
Білгород-Дністровський район	46	36	3	5	2
Татарбунарський район	118	56	11	49	2
Кілійський район	106	–	–	50	56
Разом по області	394	175	21	124	74

Джерело: [8]

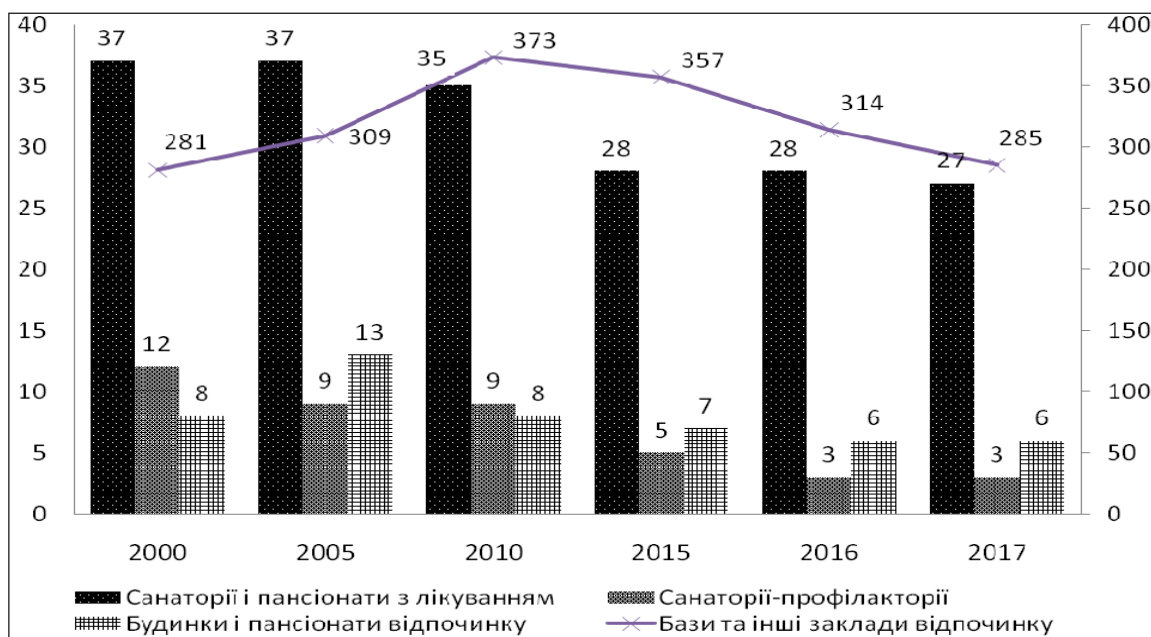

Рис. 1. Кількість закладів розміщення санаторно-курортного комплексу Одеської області

За 2011–2017 роки знизилась показники кількості розміщених осіб у закладах санаторно-курортного господарства на 8,8 тис. осіб, а також середнє заповнення місць (95,61% у 2017 році по відношенню до 2011 року).

Аналіз показників за закладами розміщення щодо порівняння 2011 та 2017 років виявив скорочення кількості обслугованих осіб закладами санаторно-курортного господарства області, за винятком баз та інших закладів відпочинку, де відбулося зростання на 114%. Найбільш негативні процеси спостерігаються з обслуговування іноземних громадян. Абсолютне скорочення характерне для санаторіїв-профілакторіїв та будинків і пансіонатів відпочинку, що склало 17% та 5% у 2017 році від показника 2011 року (табл. 2).

Такі негативні показники зниження кількості споживачів, зокрема іноземців, пов'язані з високою ціною послуг, а також втратою конкурентних переваг відносно інших ринків лікувально-оздоровчого туризму (Румунія, Чехія, Угорщина, Болгарія). Більшість іноземних споживачів послуг санаторно-курортного господарства прибували з Молдови, Білорусі, Росії. Питання залучення споживачів, передусім з країн ЄС, пов'язане з правовою сферою та регуляторними аспектами. У країнах ЄС введено в дію низку законодавчих актів, пов'язаних із транскордонною мобільністю у сфері оздоровлення (Постанова ЄС «883/2004 про координацію дій щодо введення до національного законодавства системи соціального захисту; Директива 2011/24EU «Про застосування прав пацієнтів у транскордонній охороні здоров'я») [25; 26]. Ця Директива дає змогу споживачам однієї з країн ЄС отримувати послуги лікувального туризму завдяки

гармонізації законодавчих питань, обслуговуванню, безпеці та якості надання послуг у будь-якій країні ЄС.

Наприклад, у Румунії для подолання негативних тенденцій у санаторно-курортній сфері розроблено план розвитку лікувально-оздоровчого туризму, що передбачає гармонізацію нормативної бази, покращення лікувальної бази та підвищення кваліфікації персоналу, кластерний підхід до розвитку курортів за активної маркетингової підтримки [24; 27].

Основною складовою частиною доходів підприємств санаторно-курортного господарства залишається реалізація путівок, частка яких зросла у 2017 році, склавши 83,85% від усіх наданих послуг (у 2011 році – 80,76%) (табл. 3).

Серед закладів санаторно-курортної сфери найбільший обсяг доходів мають санаторії та пансіонати з лікуванням (у 2011 році вони становили 65,6% усіх доходів, у 2017 році – 71,5%), найбільший обсяг доходів від продажу номерів – бази та інші заклади відпочинку (у 2011 році вони становили 57,3%, у 2017 році – 68,2%) [15; 21]. Доходи від реалізації путівок за закладами розподілені таким чином: у 2011 році на санаторії та пансіонати з лікуванням припадали 72,4%, бази та інші заклади відпочинку – 18,04%, санаторії-профілакторії – 7,49%, будинки та пансіонати відпочинку – 2,02%. У 2017 році частка доходів від реалізації путівок зросла щодо санаторіїв та пансіонатів з лікуванням, склавши 80,8%, скоротилась щодо баз та інших закладів відпочинку, склавши 10,9%, щодо санаторіїв-профілакторіїв вона становила 7,7%, щодо будинків та пансіонатів відпочинку – 0,5%.

Таблиця 2

Показники кількості обслуговуваних приїжджих закладами санаторно-курортного господарства Одеської області у 2011 та 2017 роках [15; 21]

Спеціалізовані заклади розміщення	Кількість обслугованих громадян України, осіб				Кількість обслуговуваних іноземних громадян, осіб			
	2011 рік	2017 рік	Відхилення		2011 рік	2017 рік	Відхилення	
			абсолютне	Відносне, %			абсолютне	Відносне, %
Санаторії і пансіонати з лікуванням	82 913	74 900	-8 013	90,34	16 391	8 809	-7 582	53,74
Санаторії-профілакторії	16 297	8 379	-7 918	51,41	1 993	348	-1 645	17,46
Будинки й пансіонати відпочинку	15 020	5 711	-9 309	38,02	4 955	249	-4 706	5,02
Бази та інші заклади відпочинку	109 905	125 575	15 670	114,26	21 206	15 098	-6 108	71,19
Всього	224 135	214 565	-9 570	95,73	44 545	24 504	-20 041	55,0

Таблиця 3

Розподіл доходів спеціалізованих засобів розміщення в Одеській області у 2011 та 2017 роках, млн. грн. [15; 21]

Спеціалізовані засоби розміщення	Доходи від наданих послуг, тис. грн.		Зокрема					
			доходи від продажу номерів		доходи від реалізації путівок		доходи від надання додаткових послуг	
	2011 рік	2017 рік	2011 рік	2017 рік	2011 рік	2017 рік	2011 рік	2017 рік
Санаторії і пансіонати з лікуванням	193,72	334,35	4,24	4,22	172,64	316,8	16,8	13,32
Санаторії-профілакторії	26,67	40,77	4,01	2,4	17,86	30,18	4,79	8,12
Будинки й пансіонати відпочинку	11,34	13,15	5,9	8,6	4,8	2,18	0,58	2,28
Бази та інші заклади відпочинку	79,15	163,1	19,09	33,6	43,01	42,73	1,2	2,75
Всього	295,1	467,3	33,2	48,9	238,36	391,9	23,48	26,49
Частка від доходів від наданих послуг, %	100,00	100,0	11,28	10,5	80,76	83,85	7,95	5,67

Розподіл доходів від надання додаткових послуг у 2011 та 2017 роках характеризується зниженням частки доходів за різними типами закладів: санаторії-профілакторії мали у 2011 році 71,7%, у 2017 році показник скоротився до 50,3%; зростання частки доходів серед санаторіїв-профілакторіїв у 2011 році склало 20,4%, а у 2017 році – 30,7%; будинків та пансіонатів відпочинку – 2,5% у 2011 році, 8,6% у 2017 році, баз та інших закладів відпочинку – з 5,3% у 2011 році до 10,4% у 2017 році.

Середня місткість закладів санаторно-курортної сфери складає 196,3 місць (ліжок) за середньої тривалості перебування 15 днів (у готелях та аналогічних закладах розміщення – 2,6 дні) [21].

Середня вартість перебування у закладах санаторно-курортної сфери складала у 2017 році 317,9 грн. (у готелях та аналогічних засобах розмі-

щення – 990,6 грн.), що пов'язане з більшою тривалістю перебування [21].

Важливим аспектом діяльності спеціалізованих засобів розміщення є лікування та оздоровлення з використанням не тільки кліматичних умов, але й бальнеологічних ресурсів, відповідної бальнеотехніки для використання лікувальних грязей та мінеральної води, що розміщена в Одеському регіоні. В межах території Одеської області розташовано кілька провінцій з мінеральними водами: азотні різного іонного складу (термальні), хлоридні, натрієві і кальцієво-натрієві розташовані в центральній частині області, на півночі – сульфатні різного катіонного складу та гідрокарбонатно-сульфатно-хлоридні натрієві, у південній частині – метанові та азотно-метанові (гідрокарбонатно-хлоридні натрієві, кальцієві та магнієво-кальцієві) (табл. 4).

Таблиця 4

Родовища лікувальних мінеральних вод в Одеській області [12]

Найменування та розташування родовища	Експлуатаційні запаси мінеральних вод, м ³ /добу	Видобуток, м ³ /добу	Призначення
Лікувальні води без специфічних компонентів та властивостей			
Одеське-2, м. Одеса	2 272,0	396,0	Лікувальні питні
Куяльницьке, 13 км на північ від Одеси	834,0	31,0	Лікувальні питні
	551,0	139,3	Бальнеологічні
Сергіївське, 18 км на південь від Білгорода-Дністровського	354,0	н. в.	Лікувальні питні
Бромні лікувальні води			
Одеське-1	173,0	н. в.	Бальнеологічні
Сергіївське	375,0	н. в.	Бальнеологічні
Кароліно-Бугазьке	1 800,0	н. в.	Бальнеологічні

Таблиця 5

Лікувальні грязі Одеського регіону [12]

Назва водного об'єкта	Площа грязьових покладів, км ²	Середня потужність шару грязі, м	Максимальна потужність шару грязі, м	Балансові запаси грязі, м ³
Тилігульський лиман	48,1	0,48	0,8	11 200 000
Куяльницький лиман	53	0,45	1,0	15 300 000
Хаджибейський лиман	76,8	0,37	0,7	11 000 000
Будацький лиман	19,37	0,52	1,1	4 190 000
Бурнас оз.	–	0,1	0,6	3 200 000
Алібей оз.	–	0,1	0,6	16 900 000
Шагани оз.	–	0,1	1,2	14 600 000

Цей тип мінеральних вод об'єднують у групу мінеральних вод без специфічних компонентів та властивостей. Метанові та азотно-метанові хлоридно-гідрокарбонатні натрієві води з мінералізацією 3,0 г/дм³ поширені в районі курортів Сергіївка, Затока та Приморське. Розташовані вони на глибині 200–300 м у вапнякових породах.

На території Одеської області поширені мулові сульфідні лікувальні грязі приморського підтипу, які використовуються для лікувальних цілей у вигляді ванн, аплікацій тощо. Родовища лікувальних грязей переважно приурочено до лиманів та озер Дунай-Дністровської групи (табл. 5).

Обслуговування та проведення лікувальних процедур забезпечуються кваліфікованим персоналом, зокрема лікарями, середнім медичним персоналом. В Одеському регіоні за останній період спостерігається на фоні скорочення кількості закладів санаторно-курортного господарства скорочення середньооблікової кількості медичного персоналу (дані з персоналу у статистичному звіті Держстату України відсутні) (табл. 6).

За 2010–2016 роки середньооблікова кількість лікарів скоротилась на 77,52% (100 осіб у середньому), середнього медичного персоналу – на 75,17 (290 осіб).

Окремим напрямом є розміщення та оздоровлення дітей у спеціалізованих закладах санаторно-курортного господарства. За 2000–2018 роки

спостерігався період відносного зростання у 2000–2004 роках, проте загалом характерний тренд до скорочення кількості закладів та дітей, що обслуговувались у закладах санаторно-курортної сфери (табл. 7) [23].

Таблиця 7

Динаміка кількості спеціалізованих засобів розміщення для дітей в Одеській області [23]

Період	Кількість закладів		Кількість дітей	
	одиниць	% до 2000 року	осіб	% до 2000 року
2000	42	100,00	24 457	100,00
2002	51	121,43	35 537	145,30
2004	49	116,67	37 632	153,87
2006	47	111,90	32 610	133,34
2008	46	109,52	33 004	134,95
2011	35	83,33	21 363	87,35
2013	52	123,81	37 431	153,05
2014	44	104,76	30 983	126,68
2015	22	52,38	13 854	56,65
2016	25	59,52	19 997	81,76
2017	21	50,00	16 621	67,96
2018	15	35,71	16 784	68,63

Якщо у 2000 році заклади оздоровлення склали 42 одиниці за загальної кількості 406, то у 2018 році – лише 15 закладів, що складає лише

Середньооблікова кількість працівників спеціалізованих засобів розміщування в Одеському регіоні, 2010–2016 роки, осіб [15–20; 22]

Показник	Роки							Відхилення, 2016 року до 2010 року	
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	абсолютне	відносне, %
Середньооблікова кількість лікарів	445	410	392	416	391	332	345	-100	77,52
Середньооблікова кількість середнього медичного персоналу	1 168	1 014	1 070	1 050	930	917	878	-290	75,17
Середньооблікова кількість позаштатних працівників*	н/д	594	483	490	436	401	514	-80	86,53
Середньооблікова кількість штатних працівників	8 129	6 744	6 851	6 569	4 287	5 515	5 456	-2 673	67,11

* показники відхилення розраховані відносно 2011 року

35% від показника 2000 року. Кількість розміщених дітей у спеціалізованих закладах склала у 2000 році 24,45 тис., у 2018 році – лише 16,78 тис. осіб, що становить 68% від показника 2000 року (табл. 7).

Серед адміністративних одиниць області найбільша кількість спеціалізованих закладів знаходиться в Одесі (4 заклади), Білгороді-Дністровському (7 закладів), по 1 засобу розміщення є у Березівському, Кілійському, Овідіопольському, Татарбунарському районах [28].

Загалом показники діяльності закладів санаторно-курортного господарства свідчать про негативну тенденцію. Концепція розвитку санаторно-курортної галузі України, схвалена у 2003 році, кардинально не змінила ситуацію. Такі проблеми, як недосконалі механізми комплексного розвитку курортних територій, зношеність основних фондів, відсутність інвестицій, низький рівень управління та неефективного маркетингу, низький рівень якості обслуговування, залишаються актуальними [29].

Прийнята Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року передбачає системне підвищення якості інфраструктури курортів та рекреаційних територій шляхом комплексної програми поетапного вдосконалення матеріально-технічної бази з використанням кластерних моделей, державно-приватного партнерства та соціального замовлення [32].

Обидві стратегії відзначають необхідність модернізації матеріально-технічної бази, створення умов для залучення інвестицій на основі державно-приватного партнерства.

Втрата чинності Постанови КМУ «Про затвердження переліку населених пунктів, віднесених до курортних» № 1576 спричиняє низку проблем, зокрема питань забудови курортів, створення округів санітарної охорони лікувальних ресурсів [30; 31].

Регіональна програма розвитку туризму й курортів Одеської області передбачає розвиток точковий, а саме розвиток курортів Сергіївка,

Куяльник, а також вжиття заходів з інвентаризації, паспортизації та створення електронного реєстру природних лікувальних ресурсів [33]. У програмі відсутнє загальне бачення розвитку санаторно-курортного господарства, що потребує визначення ключових напрямів з огляду на національні програми розвитку туризму й курортів.

Висновки з проведеного дослідження. Негативні тенденції у сфері санаторно-курортного господарства накопичувались впродовж тривалого періоду. Розпад СРСР, перехід на ринкові підходи в роботі підприємств, перебування в конкурентному середовищі на регіональному ринку України не вплинули кардинально на зміни у фінансовому забезпеченні, підтримці щодо модернізації закладів санаторно-курортної сфери. Хронічне недофінансування, втрата споживачів послуг призводять до погіршення матеріально-технічної бази, відставання у розвитку лікувально-оздоровчого туризму регіональних ринків у Європі. Відірваність від маркетингових інструментів просування продукту санаторно-курортного господарства поглиблює, з одного боку, економічні проблеми в операційній діяльності закладів, з іншого боку, втрату потенційних комерційних споживачів, що можуть бути залучені через мережу підприємств туристичної сфери та забезпечувати підприємства доходами. Розвиток санаторно-курортної сфери неодмінно має бути пов'язаний із заходами законотворчого характеру, системою фінансування підприємств, створенням умов для залучення інвестицій. Тривалі негативні тенденції лише будуть призводити до скорочення кількості закладів, втрати кваліфікованих кадрів, погіршення матеріально-технічної бази. Необхідно вдосконалити реєстр лікувальних ресурсів, оцінку матеріально-технічної бази, залучення фахівців щодо просування продукту санаторно-курортної сфери, підтримку та постійне навчання медичного персоналу, вихід на ринки потенційних споживачів за кордоном, а також розроблення дієвої програми регіонального розви-

тку санаторно-курортної сфери Одеської області, залучення приватного капіталу, сприяння державно-приватному співробітництву у галузі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ведмідь Н.І. Методологічні основи типізації суб'єктів санаторно-курортної діяльності. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2012. № 6. С. 72–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2012_6_9 (дата звернення: 28.07.2020).
2. Ведмідь Н.І. Санаторно-курортні та оздоровчі підприємства : галузевий аспект. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2013. № 3. С. 32–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2013_3_4 (дата звернення: 27.07.2020).
3. Ведмідь Н.І. Критерії сегментації ринку санаторно-курортних та оздоровчих послуг. *Економіка та держава*. 2013. № 6. С. 46–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2013_6_15 (дата звернення: 01.08.2020).
4. Ведмідь Н.І. Методика побудови базових сегментів споживачів санаторно-курортних та оздоровчих послуг з урахуванням сервісної компоненти. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка*. 2013. Вип. 5. С. 49–57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_ek_2013_5_9 (дата звернення: 26.07.2020).
5. Мазаракі А.А., Ведмідь Н.І. Сервісна концепція управління підприємствами санаторно-курортної сфери. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2013. № 5. С. 5–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2013_5_2 (дата звернення: 26.07.2020).
6. Нечева Н.В. Економічна сутність управління трудовими ресурсами підприємств санаторно-курортного комплексу. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Економіка*. 2014. Т. 22. Вип. 8 (2). С. 136–140. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumov_2014_22_8\(2\)_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumov_2014_22_8(2)_23) (дата звернення: 26.07.2020).
7. Нечева Н.В. Концептуальні розробки ефективного механізму управління трудовими ресурсами підприємств санаторно-курортного комплексу. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2015. № 1 (2). С. 39–43. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/pirpr_2015_1\(2\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/pirpr_2015_1(2)_9) (дата звернення: 26.07.2020).
8. Коваленко Н.О. Прогнозування розвитку санаторно-курортної діяльності в Україні. *Схід*. 2015. № 8. С. 25–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhid_2015_8_6 (дата звернення: 26.07.2020).
9. Коваленко Н.О. Аналіз ринку санаторно-курортних послуг України. *Економіка харчової промисловості*. 2015. Т. 7. Вип. 4. С. 21–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2015_7_4_4 (дата звернення: 29.07.2020).
10. Костенко Г.П. Фінансове прогнозування розвитку санаторно-курортних закладів з урахуванням чинника сезонності. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*. 2014. № 1. С. 201–209. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_eso_2014_1_26 (дата звернення: 29.07.2020).
11. Кремень Р.В., Каражия Е.М. Проблеми розвитку санаторно-курортного та оздоровчого туризму в Одеській області. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2015. № 5. С. 78–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2015_5_9 (дата звернення: 29.07.2020).
12. Герасименко В.Г. та ін. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262 с.
13. Топчієв О.Г., Кондратюк І.І., Полоса О.І. та ін. Одеський регіон: природа, населення, господарство : навчальний посібник. Одеса : Астропринт, 2003. 184 с.
14. Гуменюк В.В. Державне регулювання курортно-рекреаційної сфери : монографія. Київ : КНТЕУ, 2016. 372 с.
15. Колективні засоби розміщування в Україні у 2011 році : статистичний бюлетень / відп. за вип. І.В. Калачова. Київ : Державна служба статистики, 2012. 190 с.
16. Туристична діяльність в Україні у 2012 році : статистичний бюлетень / відп. за вип. І.В. Калачова. Київ : Державна служба статистики, 2013. 272 с.
17. Туристична діяльність в Україні у 2013 році : статистичний бюлетень / Відповідальна за випуск І.В. Калачова. Київ : Державна служба статистики, 2014. 272 с.
18. Колективні засоби розміщування у 2014 році : статистичний бюлетень / відп. за вип. О.О. Кармазіна. Київ : Державна служба статистики, 2015. 200 с.
19. Колективні засоби розміщування у 2015 році : статистичний бюлетень / відп. за вип. О.О. Кармазіна. Київ : Державна служба статистики, 2016. 200 с.
20. Колективні засоби розміщування у 2016 році : статистичний бюлетень / відп. за вип. О.О. Кармазіна. Київ : Державна служба статистики, 2017. 200 с.
21. Колективні засоби розміщування у 2017 році : статистичний бюлетень / відп. за вип. О.О. Кармазіна. Київ : Державна служба статистики, 2018. 142 с.
22. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в Україні : статистичний бюлетень / відп. за вип. І.В. Калачова. Київ : Державна служба статистики, 2011. 91 с.
23. Туризм: статінформація. Головне управління статистики в Одеській області. URL: <http://od.ukrstat.gov.ua/pv> (дата звернення: 30.07.2020).
24. Державне регулювання сфери туризму України в контексті процесів євроінтеграції / за заг. ред. В.Г. Герасименка, О.Л. Михайлюк. Київ : ФОРМ Гуляєва В.М., 2019. 332 с.
25. Footman K. et al. Cross-border health care in Europe. *European Observatory on Health Systems and Policies*. Copenhagen, 2014, WHO. 47 p.
26. On the application of patients' rights in cross-border healthcare : Directive 2011/24/EU of the European Parliament and of the Council. *Official Journal of the EU*. L 88/45-65.
27. Master plan pentru dezvoltarea turismului balnear. Ministerul turismului. URL: <http://turism.gov.ro/web/wp-content/uploads/2018/11/MASTER-PLAN-PENTRU-DEZVOLTAREA-TURISMULUI-BALNEAR.pdf> (дата звернення: 29.07.2020).
28. Статистичний щорічник Одеської області у 2018 році / за ред. О.В. Федотової. Одеса : Головне управління статистики в Одеській області, 2019. 396 с.

29. Про схвалення Концепції розвитку санаторно-курортної галузі : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2003 року № 231-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231-2003-%D1%80#Text> (дата звернення: 03.08.2020).

30. Про затвердження переліку населених пунктів, віднесених до курортних : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1996 року № 1576 (нечинний). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-96-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.08.2020).

31. Про курорти : Закон України від 5 жовтня 2000 року № 2026-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text> (дата звернення: 03.08.2020).

32. Про схвалення Стратегії розвитку туризму і курортів до 2026 року : Розпорядження КМУ від 16 березня 2017 року № 168-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/pras/249826501> (дата звернення: 03.08.2020).

33. Про затвердження Програми розвитку туризму і курортів в Одеській області на 2017–2020 роки : Рішення Одеської обласної ради від 23 грудня 2016 року № 285-VIII. URL: <https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5ef115d7a8233.pdf> (дата звернення: 03.08.2020).

REFERENCES:

1. Vedmid N.I. (2012) Metodolohichni osnovy typizatsii subiektiv sanatorno-kurortnoi diialnosti [Methodological bases of typification of subjects of sanatorium-resort activity]. *Bulletin of Kyiv National University of Trade and Economics*, no. 6, pp. 72–83. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2012_6_9 (accessed 28 July 2020).

2. Vedmid N.I. (2013) Sanatorno-kurortni ta ozdorovchi pidpriemstva: haluzevyi aspect [Sanatorium and health enterprises: industry aspect]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, no. 3, pp. 32–42. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2013_3_4 (accessed 27 July 2020).

3. Vedmid N.I. (2013) Kryterii sehmentatsii rynku sanatorno-kurortnykh ta ozdorovchykh posluh [Criteria for market segmentation of spa and health services]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 6, pp. 46–49. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2013_6_15 (accessed 01 August 2020).

4. Vedmid N.I. (2013) Metodyka pobudovy bazovykh sehmentiv spozhyvachiv sanatorno-kurortnykh ta ozdorovchykh posluh z urakhuvanniam servisnoi komponenty [Methods of building basic segments of consumers of sanatorium and health services, taking into account the service component]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnogo universytetu: Ekonomika*, vol. 5, pp. 49–57. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_ek_2013_5_9 (accessed: 26 July 2020).

5. Mazaraki A.A., Vedmid N.I. (2013) Servisna kontseptsiiia upravlinnia pidpriemstvamy sanatorno-kurortnoi sfery [Service concept of management of enterprises of the sanatorium-resort sphere]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, no. 5, pp. 5–18. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2013_5_2 (accessed: 26 July 2020).

6. Niecheva N.V. (2014) Ekonomichna sutnist upravlinnia trudovymy resursamy pidpriemstv sanatorno-kurortnoho kompleksu [The economic essence of labor management of enterprises of the resort complex]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu: Ekonomika*, vol. 22, no. 8 (2), pp. 136–140. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumov_2014_22_8\(2\)_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumov_2014_22_8(2)_23) (accessed: 26 July 2020).

7. Niecheva N.V. (2015) Kontseptualni rozrobky efektyvnoho mekhanizmu upravlinnia trudovymy resursamy pidpriemstv sanatorno-kurortnoho kompleksu [Conceptual development of an effective mechanism for managing the labor resources of enterprises of the resort complex]. *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva*, no. 1 (2), pp. 39–43. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/pirp_2015_1\(2\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/pirp_2015_1(2)_9) (accessed: 26 July 2020).

8. Kovalenko N.O. (2015) Prohnozuvannia rozvytku sanatorno-kurortnoi diialnosti v Ukraini [Forecasting the development of sanatorium and resort activities in Ukraine]. *Skhid*, no. 8, pp. 25–29. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhid_2015_8_6 (accessed: 26 July 2020).

9. Kovalenko N.O. (2015) Analiz rynku sanatorno-kurortnykh posluh Ukrainy [Analysis of the market of sanatorium services of Ukraine]. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, vol. 7, no. 4, pp. 21–27. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2015_7_4_4 (accessed: 29 July 2020).

10. Kostenko H.P. (2014) Finansove prohnozuvannia rozvytku sanatorno-kurortnykh zakladiv z urakhuvanniam chynnyka sezonnosti [Financial forecasting of the development of sanatoriums and resorts, taking into account the factor of seasonality]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, no. 1, pp. 201–209. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_eco_2014_1_26 (accessed: 29 July 2020).

11. Kremen R.V., Karazhyia E.M. (2015) Problemy rozvytku sanatorno-kurortnoho ta ozdorovchoho turyzmu v Odeskii oblasti [Problems of development of sanatorium and health tourism in Odessa region]. *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, no. 5, pp. 78–90. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2015_5_9 (accessed: 29 July 2020).

12. Herasymenko V.H. et al. (2016) *Otsinka turystychno-rekreatsiinoho potentsialu rehionu* [Estimation of tourist and recreational potential of the region]. Odesa, ONEU (in Ukrainian).

13. Topchiiev O.H., Kondratiuk I.I., Polosa O.I. et al. (2003) *Odeskyyi rehion: pryroda, naseleattia, hospodarstvo* [Odessa region: nature, population, economy] Odesa, Astroprint (in Ukrainian).

14. Humeniuk V.V. (2016) *Derzhavne rehuliuвання kurortno-rekreatsiinoi sfery* [State regulation of resort and recreational sphere]. Kyiv, KNTEU (in Ukrainian).

15. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2012) *Kolektyvni zasoby rozmishchuvannia v Ukraini u 2011 rotsi* [Collective tourism establishments in Ukraine in 2011], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahenstvo.

16. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2013) *Turystychna diialnist v Ukraini u 2012 rotsi* [Tourist activity in Ukraine in 2012], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahenstvo.

17. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2014) *Turystychna diialnist v Ukraini u 2013 rotsi* [Tourist activity in Ukraine in 2013], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahenstvo.
18. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2015) *Kolektyvni zasoby rozmishchuvannia u 2014 rotsi* [Collective tourism establishments in 2014], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahenstvo.
19. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2016) *Kolektyvni zasoby rozmishchuvannia u 2015 rotsi* [Collective tourism establishments in 2015], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahenstvo.
20. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2017) *Kolektyvni zasoby rozmishchuvannia u 2016 rotsi* [Collective tourism establishments in 2016], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahenstvo.
21. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018) *Kolektyvni zasoby rozmishchuvannia u 2017 rotsi* [Collective tourism establishments in 2017], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahenstvo.
22. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2011) *Sanatorno-kurortne likuvannia, orhanizovanyi vidpochynok ta turyzm v Ukraini* [Sanatorium treatment, organized rest and tourism in Ukraine], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahenstvo.
23. Turyzm: Statinformatsiia. *Holovne upravlinnia statystyky v Odeskii oblasti* [Tourism: Statistics. Main Department of Statistics in Odessa region]. Available at: <http://od.ukrstat.gov.ua/nv> (accessed: 30 July 2020).
24. Herasymenko V.H., Mykhailiuk O.L. (2019) *Derzhavne rehuliuвання sfery turyzmu Ukrainy v konteksti protsesiv yevrointehratsii* [State regulation of tourism in Ukraine in the context of European integration processes], Kyiv, FOP Huliaieva V.M. (in Ukrainian).
25. Footman K. et al. (2014) Cross-border health care in Europe. *European Observatory on Health Systems and Policies*. Copenhagen: WHO.
26. On the application of patients rights in cross-border healthcare : Directive 2011/24/EU of the European Parliament and of the Council. *Official Journal of the EU*. L 88/45-65.
27. Master plan pentru dezvoltarea turismului balnear. *Ministerul turismului*. Available at: <http://turism.gov.ro/web/wp-content/uploads/2018/11/MASTER-PLAN-PENTRU-DEZVOLTAREA-TURISMULUI-BALNEAR.pdf> (accessed: 29 July 2020).
28. Holovne upravlinnia statystyky v Odeskii oblasti (2019) *Statystychnyi shchorichnyk Odeskoi oblasti v 2018 rotsi* [Statistical Yearbook of Odessa region in 2018], Odesa.
29. *Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku sanatorno-kurortnoi haluzi : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23.04.2003 no. 231-r* [On approval of the Concept of development of the resort industry: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 23.04.2003 №231-r]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231-2003-%D1%80#Text> (accessed: 03 August 2020).
30. *Pro zatverdzhennia pereliku naselenykh punktiv, vidnesenykh do kurortnykh. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.12.1996 roku no. 1576 (nechynnyi)* [About the statement of the list of the settlements carried to resort. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 28, 1996 №1576 (invalid)]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-96-%D0%BF#Text> (accessed: 03 August 2020).
31. *Pro kurorty: Zakon Ukrainy vid 05.10.2000 no. 2026-III* [About resorts: Law of Ukraine of 05.10.2000 262026-III]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text> (accessed: 03 August 2020).
32. *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku turyzmu i kurortiv do 2026 roku: Rozporiadzhennia KMU vid 16.03.2017 roku no. 168-r*. [On approval of the Strategy for the development of tourism and resorts until 2026: Order of the Cabinet of Ministers of 16.03.2017 № 168-r] Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249826501> (accessed: 03 August 2020).
33. *Pro zatverdzhennia Prohramy rozvytku turyzmu i kurortiv v Odeskii oblasti na 2017-2020 roky : Rishennia Odeskoi oblasnoi rady vid 23.12.2016 roku № 285-VII*. [On approval of the Program for the development of tourism and resorts in the Odessa region for 2017–2020: Decision of the Odessa regional council of 23.12.2016 № 285-VIII] Available at: <https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5ef115d7a8233.pdf> (accessed: 03 August 2020).